

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXIX

Уређивачки одбор:

др *Даринка Горјан-Премк*, др *Ирена Грицак*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*,
др *Радослав Кайичић*, *Блаже Конески*, др *Тине Лофар*, др *Александар Младеновић*,
др *Асим Пецо*, др *Михајл Пешикан*, др *Живојин Ситанојчић*, др *Драго Ђујић*

Главни уредник
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1983

АДАПТАЦИЈА СРПСКОХРВАТСКИХ ГЕОГРАФСКИХ НАЗИВА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

Питања адаптације српскохрватских географских назива у руском језику нису у русистици ни теоријски расправљена, нити практично решена, што се негативно одражава на све интензивнију двојезичну језичку праксу. Неопходност решавања ових питања свакодневно се осећа у настави језика (и руског и српскохрватског) као страног, у преводилачкој, информативној, публицистичкој, журналистичкој, туристичкој и бројним другим делатностима. Осећа ову неопходност сваки српскохрватско-руски или руско-српскохрватски билингв кад се нађе у ситуацији да у тексту на руском језику (писаном или звучном) употреби српскохрватски топоним.

Ако се и само летимично погледају информатори на руском језику о Југославији (било да су издати у Југославији или у Совјетском Савезу), постаје јасно колико је много дилема и недоследности код уношења српскохрватских географских назива у руски текст. Дилеме, недоследности и неподударања испољавају се и у афирмисаним совјетским лексикографским остварењима¹, која тиме знатно доприносе констатованој конкретној језичкој пракси.

Шароликост код уношења српскохрватских топонима у руски текст каткад је последица недовољне проучености ове проблематике, каткад је последица интерференције као сталног пратиоца билингвизма, али се у тој шароликости огледа и непоштовање правила преношења и адаптирања страних имена и назива, која су током последњих година довољно јасно дефинисана у руској лингвистичкој науци, лексикографији и картографији.

Полазећи од тих новијих лингвистичких разматрања и практичних решења лексикографије и картографије, покушаћемо да изложимо принципе, нормативна правила и новију праксу преношења и адаптације

¹ Исп.: И. И. Толстой, *Србскохрватско-руски словарь*, изд. 3, Москва 1970; Ф. Л. Агеенко, М. В. Зарва, *Словарь ударений для работников радио и телевидения*, изд. 3, Москва 1970, *Советский энциклопедический словарь*, Москва 1980; С. Иванович, И. Петранович, *Русско-србскохрватский словарь*, изд. 5, Москва 1981.

српскохрватских географских назива у руском језику, што значи да ће бити размотрен низ конкретних питања, као што су: транскрипција, превођење и традиционално преношење, изговор, акценат, правопис, морфолошко и синтаксичко адаптирање.

1. Преношење *и* транскрипцијом

Имена и називи одликују се, у односу на апелативе, специфичношћу своје семантичке структуре. Њима се означавају појединачни објекти директно, заобилажењем степена општег појма. Отуда се у процесу позајмљивања имена и назива, за разлику од осталих позајмљеница, тежи максималном задржавању изворног звучног и графичког облика².

Да би се поменута изворност сачувала колико је то максимално могуће, примењују се следећа три начина укључивања страних имена и назива: транскрипција, транслитерација и директно уношење у изворном графичком облику. Треба, међутим, увек имати на уму да се тачан изговор имена и назива при њиховом укључивању у текст другог језика не може сачувати без обзира на који је начин реч унета³.

Најчешћи начин преношења страних имена и назива у савремени руски језик јесте транскрипција, или тачније — практична транскрипција. Практична транскрипција је најчешћи начин преношења и српскохрватских географских назива.

У практичној транскрипцији, за разлику од фонетске и фонематске транскрипције, употребљавају се само они знаци, односно слова, која има азбука језика у који се страна имена и називи преносе⁴. Према томе, у транскрибовању српскохрватских географских назива на руски језик не излази се из оквира руске азбуке, а како се изван број српскохрватских и руских фонема не подудара, то ће се овим транскрибовањем само приближно сачувати изворни облик српскохрватског топонима.

Према сада важећим и широко прихваћеним правилима руске практичне транскрипције српскохрватска слова и групе слова у географским називима преносе се на следећи начин⁵:

а → а (после ђ, љ, њ : а → я)	: Алексинац → Алексинац
б → б	: Бар, Добој → Бар, Добой
в → в	: Ваљево → Валево
г → г	: Гуча, Маглај → Гуча, Маглай

² Исп.: Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин, *Иностранные имена и названия в русском тексте. Справочник*, изд. 2, Москва 1978, стр. 4.

³ Исто, стр. 6.

⁴ Исп.: А. А. Реформатский, *Введение в языкознание*, изд. 4, Москва 1967, стр. 380.

⁵ Правила транскрипције према: Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин, *нав. дело*, стр. 177—182. Примери према: *Югославия. Указатель географических названий*, ГУГК, Москва 1980.

д → д	: Делиград → Делиград
ђ → дж	
ђа → джа	: Таковица → Држаковица
ђе → дже	: Аранђеловац → Аранђеловац
ђи → джи	: Инђија → Индџија
ђо → джѐ	: Иђош → Идџеш
ђу → джю	: Бунис → Дџунис
е → е	: Железник → Железник
→ э (на почет. речи)	: Ердевик → Эрдевик
ж → ж	: Жабљак, Књажевац → Жабљак, Књажевац
з → з	: Задар, Извор → Задар, Извор
и → и	: Ибар, Чиово → Ибар, Чиово
→ ј	: Бегеј, Костајница → Бегей, Костајница
ја → я (на почет. речи и после вокала)	: Јабланица, Криваја → Ябланица, Кривая
→ ња (после сугласн.)	: *
је → е (на почет. речи и после вокала)	: Јелашница, Сарајево → Елашница, Сараево
→ ње (после сугласн.)	: Бјеловар → Бьеловар
ји → и (после вокала)**	: Крајина → Краина
→ њи (после сугласн.)	: *
јо → йо (на почет. речи и после вокала)	: Јовац, Жијово → Йовац, Жийово***
→ њо (после сугласн.)	: *
ју → ю (на почет. речи и после вокала)	: Југославија → Югославия
→ њю (после сугласн.)	: *
к → к	: Кукујевци → Кукуевци
л → л	: Лесковац → Лесковац
љ → љ	: Далъ, Кривель → Дaлъ, Кривель
ља → ля	: Липљан → Липлян
ље → ле	: Маљен → Мален
љи → ли	: Љиг → Лиг
љо → лѐ	: *
љу → лю	: Љубовија → Любовия

* Није нађен пример у поменутом „Регистру” (*Югославия. Указатель географических названий*).

** На исти начин би се транскрибовало и на почетку речи ако би се нашао такав српскохрватски географски назив.

*** У поменутом „Регистру” (*Югославия. Указатель географических названий*) дато је неадекватно: „Жиево”.

м → м	: Мајданпек → Майданпек
н → н	: Неготин → Неготин
њ → њ	: Какањ → Какань
ња → ња	: Ђетиња → Джетиня
ње → ње	: Невесиње → Невесине
њи → њи	: Кањижка → Канижа
њо → ње	: *
њу → њу	: Коњух → Конюх
о → о	: Обреновац → Обреновац
(после ђ, љ, њ: о → е)	
п → п	: Прокупље → Прокупле
р → р	: Ражањ, Параћин → Ражань, Парачин
с → с	: Сисак → Сисак
т → т	: Титоград → Титоград
ћ → ч	: Ћићевац, Ћуприја → Чичевац, Чуприја
у → у	: Улцињ → Улцињ
(после ђ, љ, њ: у → ю)	
ф → ф	: Футог → Футог
х → х	: Хан-Пијесак → Хан-Пиесак
ц → ц	: Цетиње → Цетине
ч → ч	: Чачак → Чачак
џ → држ	: Илиџа → Илџжа
ш → ш	: Шибењик, Шћепан поље → Шибеник, Шћепан-Поле

У изложеним правилима и наведеним примерима лако се може уочити напред већ констатована приближност очувања изворног облика, а што је истовремено и показатељ недовољног савршенства ових правила. Несавршенство се најизразитије испољава у неиздиференцираном преношењу неких српскохрватских слова и група слова (исп. у српскохрватском: *ћ-ч*; *ле-ље*, *ли-љи*; *не-ње*, *ни-њи*; *ђе-је*, *ђи-ји* преноси се у руски текст као: *ч*; *ле*, *ли*; *не*, *ни*; *дже*, *джи*). Треба, међутим, истаћи да је у изложеним правилима учињен, у односу на ранију праксу транскрибовања са српскохрватског, корак напред у диференцираном преношењу словних група. Док су раније и групе: *ђа-џа*, *ђо-џо*, *ђу-џу* преносене на један начин као: *дџа*, *дџо*, *дџу*, по изложеним правилима ће се преносити диференцирано као: *дџа-дџа*, *дџе-дџо*, *дџо-дџу*⁶.

⁶ У савременој језичкој пракси овде се још увек испољава недоследност, па, на пример, у Совјетском енциклопедијском речнику налазимо: *Дџаковица* (од *Ђаковица*), али и: *Дџаковић* (од *Ђаковић*).

2. Преводње и традиционално преношење

Не мали број географских назива којим се означавају објекти са подручја простирања српскохрватског језика употребљава се у руском језику у неком традиционалном облику, који се не уклапа у изложена правила транскрибовања са српскохрватског на руски нити у сада доминирајући принцип чувања изворности. Најчешће су то руски преводи српскохрватских назива.

У преводном и традиционалном облику употребљавају се у руском језику називи политичке географије, на пример: *Социјалистическаја Федеративнајя Республика Југославија*, *Социјалистическаја Республика Боснија и Герцеговина*, *Социјалистическиј аутономниј край Воеводина*.

Неки хидроними се не преносе по правилима транскрипције, већ се употребљавају у преводном или традиционалном облику. Овде спадају називи залива, мореуза, теснаца (морских канала) који се састоје од придева и номенклатурног термина, исп.: *Ријечки залив* → *Риекскиј залив*, *Корчулански канал* → *Корчулскиј њролив*, *Бока Которска* → *Которскаја бухта*. Исти је поступак и са називима језера, исп.: *Скадарско језеро* → *Скадарскоје озеро*. (Обично: *оз. Власинскоје, оз. Вранскоје*).

У називима *Јужна Морава*, *Зајадна Морава* придеви се дају у руском облику, па имамо: *Јужнајя Морава*, *Зајаднајя Морава*. Наспрам српскохрватског *Велика Морава* у руском је само *Морава*.

Наспрам српскохрватских назива *Јадранско море*, *Дунав* у руском су традиционални називи *Адријатическоје море*, *Дунај*.

Остали називи река и речних канала који у свом саставу садрже придеве преносе се у руски језик транскрипцијом⁷, исп.: *Црни Тимок* → *Црни-Тимок*, *Сврљички Тимок* → *Сврљички-Тимок*, *Биначка Морава* → *Биначка-Морава*, *Дечанска Бистрица* → *Дечанска-Бистрица*, *Ситари Бегеј* → *Ситари-Бегеј*, *Велики Ситруј* → *Велики-Ситруј*, *Мали Ситруј* → *Мали-Ситруј*, *Велики канал* → *Велики-канал*, *Мали канал* → *Мали-канал*.

Према називу *Брионска острва* у руском језику се употребљава преводни облик *Брионскије острова*. Називи других острва укључујући и она која у свом саставу имају реч „свети” преносе се транскрипцијом уз додавање номенклатурног термина *остров*, исп.: *о. Корчула*, *о. Млеј*, *о. Дуји-Ошок*, *о. Мали-Дрвеник*, *о. Велики-Дрвеник*, *о. Свети-Никола*.

Традиционални називи у руском језику су: *Исџрија*, *Белград* наспрам српскохрватских назива *Исџра*, *Београд*.

3. Изговор и акценат

Унесени у руски текст српскохрватски топоними постају позајмљенице које се читају и изговарају по правилима руске изговорне норме.

⁷ Мала одступања од транскрипционих правила учињена су без разлога, основа и оправдања у већ навођеном регистру географских назива Југославије код назива: *Пећка Бистрица*, *Вршачки канал*, те су тамо дати неадекватно: „Печска-Бистрица”, „Вршачки канал” (треба: *Пећка-Бистрица*, *Вршачки-канал*).

Ако сучелимо напред наведена правила транскрибовања са правилима изговора, одмах ће нам бити јасно где, у каквом облику и у којој мери одступа руски изговор позајмљених топонима у односу на њихов изговор у изворном — српскохрватском језику. Отуда није неопходно да се овде подробно задржавамо на опису изговора, сем што ћемо поменути најкрупнија неподударања као што су:

а) диференцирани изговор група *ле-ље, ли-љи; не-ње, ни-њи; ђе-је, ђи-ји* у српскохрватском језику и њихово недиференцирано изговарање у руском језику, исп.: Белегиш: Беле → Белегиш:Беле; Лим:Лиг → Лим:Лиг; Невесиње:Његош → Невесине:Негош; Мионица:Кањижка → Мионица:Канижа; Аранђеловац: * → Аранђеловац; Инђија: * → Инђија;

б) диференцирање *ћ-ч* у српскохрватском језику и њихова замена са *ч* у руском језику, исп.: Ћићевац:Читлук → Чичевац:Читлук;

в) одсуство диференцирања по „мекоћи” — „тврдоћи” у српскохрватском и присуство оваквог диференцираног изговора у руском, исп.: Топола:Тимок → Топола:Тимок; Дарувар:Делиград → Дарувар:Делиград;

г) пун изговор ненаглашених вокала у српскохрватском и њихов редуцирани изговор у руском језику.

Акценатско адаптирање српскохрватских топонима у руском језику је нешто сложеније и недовољно разјашњено питање, те ћемо се више на њему задржати.

При одређивању места акцента код позајмљених имена и назива у савременом руском језику доминира принцип изворности, па ће акценат у транскрибованим топонимима најчешће бити на оном слогу на коме је и у изворном језику. Овај општеприхваћени принцип се, међутим, не примењује апсолутно, већ се води рачуна о законитостима и, нарочито, о традицијама руског језика⁸.

Принцип изворности треба да је доминантан и код акцентовања топонима пренетих транскрипцијом из српскохрватског у руски језик. Има, међутим, доста случајева где се овај принцип не може применити или се традиционално не примењује:

а) Топоними — сложенице који садрже елеменат *ирад*, као што су: *Биоирад, Ндвџирад, Тишџирад, Шаренирад* и сл., изговараће се у руском језику са акцентом на последњем слогу: *Биоирад, Новиирад, Тишџирад, Шаренирад*. Овде принцип изворности не долази до израза из више разлога. Прво, у самом руском језику има топонима исте структуре у којима је акценат на последњем слогу (исп.: *Ленинирад, Вољџирад*), па се помануте српскохрватске позајмљенице акценатски управљају према њима. Друго, наспрам српскохрватског *Беоирад* у руском се традиционално употребљава *Белирад*, те се и овде успоставља аналогија. Треће, српско-

* Примери са групама *је, жи* су ретки, али су могући, исп.: *Цей* → *Джей*.

⁸ Исп.: Ф. Л. Агеенко, М. В. Зарва, *нав. дело*, стр. 4; Р. С. Гиляревский, Б. А. Старостин, *нав. дело*, стр. 28.

хрватски топоними овог творбеног типа имају акценатску дужину на последњем слогу, а овакве речи за Русе звуче као да имају акценат на том слогу⁹.

б) Известан број српскохрватских топонима има акценат на слогу са слоготворним *p*, на пример: *Врњачкѧ Бања*, *Врѣник*, *Вршац*, *Врѣник*, *Грмѣч*. У руском језику ће место акцената у транскрибованим топонимима овог типа бити на вокалу иза *p*: *Врњачка-Баня*, *Врѣник*, *Вршац*, *Врѣник*, *Грмѣч*.

в) Неки топоними који у изворном српскохрватском изговору имају слог са акценатском дужином усталили су се у руском језику са акценатом на том слогу. Тако наспрам *Банѧй*, *Дубрѣвник*, *Славѣнија* у руском је нормативан изговор: *Банѧй*, *Дубрѣвник*, *Славѣниѧ*.

г) И наспрам топонима *Сарајево*, у коме нема акценатске дужине, усталио се као норма изговор са акценатом на другом слогу: *Сарајево*.

Могу се у речницима нешто ранијег настанка наћи и други топоними у којима се обележава руски акценат на оном слогу који је у српскохрватском под акценатском дужином, као на пример: *Зѣмѣн* → *Земѣн*, *Ђерѣѧй* → *Джерѣѧй*, *Мосѣѧр* → *Мосѣѧр*, *Нерѣѣѧѧѧ* → *Нерѣѣѧѧѧ*¹⁰. У оваквом акцентовању одражава се констатована чињеница да акценатску дужину Руси осећају као акценат. У свим наведеним случајевима новији речници поштују принцип изворности, па обележавају акценат на првом слогу, тј. тамо где је и у српскохрватском језику¹¹.

Тенденција ка исправљању акцената по принципу изворности присутна је и код хидронима *Мѣрава*. У српскохрватском изговору овај назив нема акценатску дужину на другом слогу, али се у руском језику традиционално усталио изговор на том слогу (исп.: *Мѣраѧѧѧ*) и са таквим акценатом се овај хидроним даје у речницима ранијег настанка. Међутим, у најновијем енциклопедијском речнику акценат је обележен алтернативно по традиционалном изговору и по принципу изворности, тј. и на првом и на другом слогу (*Мѣраѧѧѧ*)¹². Пошто традиционални акценат овог назива нема подршке ни у акценатској дужини изворног изговора, нити у гласовној или творбеној структури, може се очекивати да изговор са акценатом на првом слогу преовлада.

4. Уклањање српскохрватских топонима у руска правописна правила

У напред изложеним правилима практичног транскрибовања са српскохрватског на руски језик у великој мери је обухваћена и проблематика уклањања српскохрватских топонима у руска правописна правила. Остала су, ипак, још нека правописна питања која треба овде расправити пре

⁹ Исп.: Р. С. Гиљаревский, Б. А. Старостин, *нав. дело*, стр. 28.

¹⁰ И. И. Толстой, *Српскохрватско-рускиј словарь*, изд. 3, Москва 1970.

¹¹ Исп.: *Советский энциклопедический словарь*, Москва 1980; Ф. Л. Агеевко, М. В. Зарва, *нав. дело*.

¹² *Советский энциклопедический словарь*, стр. 840.

свега са конфронтационог аспекта, тј. са становишта односа српскохрватске и руске правописне норме. Конфронтациони приступ има оправдања јер се у неким случајевима српскохрватска и руска правописна норма не подударају, па се у пракси преношења српскохрватских топонима у руски језик јављају дилеме и нарушавања норме руског правописа под утицајем изворног ортографског облика, а у условима двојезичја нарушава се правописна норма и једног и другог језика. У овом смислу заслужује пажњу писање географских назива од две и више речи, и то са становишта писања великог и малог слова и употребе прице.

У пуним српскохрватским називима република и покрајина свака реч се, осим везника, пише великим почетним словом¹³, исп.: *Социјалистичка Република Црна Гора, Социјалистичка Република Босна и Херцеговина, Социјалистичка Аутономна Покрајина Војводина*. Ови називи, како смо већ видели, преносе се у руски језик превођењем, али се диференцирају у писању великог слова тако што се код назива република свака реч, осим везника, пише почетним великим словом, док код назива покрајина то није случај. Међутим, у руским правописним правилима није довољно експлицитно показано које се речи у оваквим називима пишу великим словом, а које се речи пишу малим словом¹⁴. Отуда се у конкретној језичкој пракси среће право шаренило између двеју екстремности: од случаја када се почетним великим словом пишу све речи у оваквим називима (исп.: *Социјалистический Автономный Крај Воеводина, Социјалистический Автономный Крај Косово*)¹⁵, до случаја када се у овим називима почетним великим словом пише једино реч која је и сама географски назив (исп.: *Суботица, г. в Југославији, в Социјалистической Респубике Сербии, в Социјалистическом автономном крае Воеводина*)¹⁶. Ако се има у виду устаљени начин писања изворних руских административно-територијалних назива (исп.: *Краснодарский край, Адыгейская автономная область, Горно-Алтайская автономная область, Усть-Ордынский Бурятияский автономный округ*), онда није тешко закључити да је са становишта руске правописне норме и праксе најприхватљивије да се у преведеним називима покрајина почетним великим словом пишу прва реч и реч која и сама представља географски назив: *Социјалистический автономный край Воеводина, Социјалистический автономный край Косово*¹⁷.

Називи планина који у свом саставу имају номенклатурни назив (планина, гора, врх и сл.) пишу се у српскохрватском језику великим словом само у почетној речи¹⁸, исп.: *Сува планина, Фрушка гора, Црни врх*. Ови називи у руски језик се преносе транскрипцијом, пишу се као

¹³ В.: Матица српска, Матица хрватска, *Правоиис српскохрватскоја књижевноја језика*, Нови Сад, Загреб 1960, стр. 17.

¹⁴ В.: *Правила русской орфографии и пунктуации*, Москва 1956, стр. 56—58.

¹⁵ С. Иванович, И. Петранович, *нав. дело*, стр. 707, 709.

¹⁶ *Советский энциклопедический словарь*, стр. 1294.

¹⁷ Овако се даје у досад више пута навођеном извору *Југославија. Указатель географических названий*.

¹⁸ Све констатације о писању великог слова у српскохрватском језику засноване су на т. 12 и 13 *Правоииса српскохрватскоја књижевноја језика*.

полусложенице са цртицом и великим почетним словом код обе речи¹⁹, исп.: *Сува-Планина, Фрушка-Гора, Црни-Врх*.

Код назива насељених места у српскохрватском се пишу почетним великим словом све речи, исп.: *Банайско Ново Село, Бела Црква, Бијело Поље, Велико Градишће, Врњачка Бања, Горња Тузла, Косово Поље, Нови Пазар, Равна Река, Сремска Мишровица, Црна Трава*. Називи овог типа преносе се у руски језик транскрипцијом и пишу се као полусложенице са цртицом и са почетним великим словом код свих речи, исп.: *Банайско-Ново-Село, Бела-Црква, Биело-Поле, Велико-Градишће, Врњачка-Баня, Горња-Тузла, Косово-Поле, Нови-Пазар, Равна-Река, Сремска-Мишровица, Тийово-Ужце, Црна-Трава*²⁰.

Називи географских области који у свом саставу имају реч *поље* пишу се у српскохрватском језику великим словом само у првој речи, исп.: *Гламочко поље, Ливанско поље, Пејрово поље, Книнско поље, Косово поље*. Ови називи се преносе у руски језик транскрипцијом, пишу се као полусложенице са цртицом и почетним великим словом у речи *поле*, исп.: *Гламочко-Поле, Ливанско-Поле, Пејрово-Поле, Книнско-Поле*. Изузетак је *Косово Поле* као назив географске области и историјског места (битка на Косовом пољу), који се по традицији пише без цртице, а тако се и разликује од истоветног назива за варошицу: *Косово-Поле*.

Номенклатурни термин *канал* у хидронимима пише се у руском језику малим почетним словом, исп.: *Мали-канал, Велики-канал, Вршачки-канал, канал Брзава*.

Српскохрватски хидроними који у свом саставу имају номенклатурни термин *река* у картографској пракси на руском језику дају се без номенклатурног термина, исп.: *Крива река* → *Крива, Пусија река* → *Пусија, Тойничка река* → *Тойничка*.

Завршићемо разматрање правописне проблематике напоменом да се у постојећим и тренутно доступним двојезичним речницима овој материји приступа површно и противречно, те често тамо примењени начин писања не одговара руској правописној норми и пракси, а у извесним случајевима представља и нарушавање српскохрватске правописне норме²¹.

¹⁹ Све констатације о писању великог слова у руском језику засноване су на т. 100, прим. 4 *Правила русской орфографии и пунктуации* и на новијој картографској пракси.

²⁰ На карти и у прегледу географских назива који нам служе као извор грабе за ово разматрање (*Югославия. Справочная карта. Указатель географических названий*, ГУГК, Москва 1980) дато је „Црна Трава”, што се не може објаснити друкчије него као омашка, јер су тамо остали топоними овакве структуре и у значењу насељеног места дати са цртицом, на пример: *Бела-Стена, Бели-Извор, Жућа-Локва, Црни-Лућ*. Такође је тамо дато без основа и недоследно: „Велика Капела”, „Мала Капела”. Пошто су називи пренети транскрипцијом, требало их је написати са цртицом: *Велика Капела* → *Велика-Капела, Мала Капела* → *Мала-Капела*. Без цртица би било: „Великая Капела”, „Малая Капела” (уп. са: Южная Морава, Западная Морава).

²¹ У једном истом речнику може се наћи: *Нови-Сад, Нови-Пазар*, али и читав низ назива пренетих неадекватно: *Баня Лука, Сремска Мишровица, Сува Планина* и сл., а у називима на српскохрватском речи *планина* и *гора* одштампане су великим почетним словом (в.: С. Ивановић, И. Петрановић, нав. дело, стр. 706—712). У другом речнику налазимо: *Баня-Лука, Нови-Сад*, али и неадекватно правописној норми — у руском: *Тийово Ужце, Фрушка гора, Косово поље*; или у српскохрватском: *Лући Ојок* (в.: И. И. Толстой, нав. дело, стр. 683—687).

5. Уклапање у *ірамајички* сисџем и *ірамајичку* норму

Кад се транскрипцијом пренесе у руски текст, српскохрватски топоним добија граматички род и промену у складу са законима морфологије руског језика, и уклапа се у руску реченицу у складу са синтаксичком нормом.

Одређивање рода географског назива пренетог транскрипцијом везано је за гласовну структуру назива и за род номенклатурног термина, тј. за род оне заједничке именице којом се именује одговарајући географски објекат (гóрод *м*, селó *с*, рекá *ж*, горá *ж*, óстров *м*). Ако сагледамо топониме транскрипцијом пренете из српскохрватског у руски језик, закључићемо да се завршавају на тврде и меке сугласнике и на самогласнике *-а*, *-е*, *-и*, *-о*. Одмах је јасно да ће топоними на тврд сугласник бити мушког рода, а топоними на *-а* (у писању: *-а* или *-я*) женског рода. Дилеме може бити код топонима на мек сугласник и на самогласнике *-е*, *-и*, *-о*.

Међу топонимима на мек сугласник налазимо само назив *Ријань* око чијег рода може бити дилеме. У изборном језику овај топоним је мушког рода, али у руском ће бити женског рода јер је по гласовној структури веома близак руским именицама које су женског рода (уп.: *іоріјань*), а уз то је и одговарајући номенклатурни термин (горá) женског рода.

Називи на *-е*, *-о* углавном означавају насељено место (селение *с*) и биће у руском језику средњег рода²², тако да се у већини случајева род поклапа са родом у изворном језику: *Биело-Поле*, *Блаце*, *Вране*, *Горажде*, *Градичије*, *Жејче*, *Прокујле*, *Тийшово-Ужиче*, *Цејине*, *Јајце*; *Блајо*, *Валево*, *Дујо-Село*, *Кралево*, *Рудо*, *Севојно*, *Сараево*²³. Неподударане у роду се испољава тамо где топоним у изворном језику није у средњем роду, исп.: *Велике Ливаде ж* → *Велике-Ливаде с*, *Суви До м* → *Суви-До с*.

Топоним *Слеме* у српскохрватском је средњег рода, а у руском ће бити женског рода према номенклатурном термину *вершина*.

Топоними на *-и* у српскохрватском језику су мушког рода и већина их је плуралија тантум. Пошто ови називи означавају градове и села, род ће се у руском језику одређивати према номенклатурним терминима *ібород* или *селó*, те ће мушког рода бити називи: *Босански-Нови*, *Сремски-Карловци*, *Херцегнови*, док ће средњег рода бити: *Иванковци*, *Кукуевци*, *Марјинци*, *Нашаљинци*, *Ниемци*, *Печинци*, *Ујриновци*, *Хрйковци* и сл.

²² Исп.: АН СССР, *Русская грамматика I*, Москва 1980, стр. 470.

²³ У конкретној пракси испољава се велико колебање, па се овакви називи употребљавају и као именице мушког рода (према номенклатурном термину *город*). Колебања се могу срести и у истом тексту истог аутора, исп.: ... *Сараево било* сперва областним центром, а потом *сјало* главним городом „Дринској Бановини“ ... В XV веку *Сараево был* одним из первых городов Европы, получивших водопровод; Несмотря на то что *Сараево* почти полностью усвоил культурный и внешний образ жизни мусульманской Турции ... (О. С. Гребенчиков, *Жемчужины Югославии. Этюды о городах*, Москва 1978, стр. 72—74).

У спорним случајевима одређивања рода транскрипцијом унетих топонима врло често ће се у руском језику прибећи уношењу номенклатурног термина у текст, те се тако избегава експлицитно одређивање рода, на пример: *красивое село Бачки-Винограда, знаменитое село Црквице, курортный городок Сушоморе*.

Топоними пренети из српскохрватског језика транскрипцијом различито подлежу промени по падежима — једни се мењају, други се не мењају.

Не мењају се по падежима:

а) топоними на *-е, -и*: *Титово-Ужце, Вране, Прокуље; Сремски-Карловци, Херцеговини, Печинци* и сл.;

б) топоними на *-о* (изузев на *-ово, -ево*): *Рудо, Севойно, Брчко, Високо, Ново-Село* и сл.;

в) топоними настали од имена познатих личности иако се завршавају на *-ово, -ево*: *Карделево, Пуцарево* и сл.²⁴;

г) обично се не мењају топоними на *-а* који означавају мало позната насељена места: *Бела-Паланка, Рибница* и сл.²⁵

Мењају се по падежима:

а) топоними на сугласник: *Нови-Сад, Славонски-Брод, Ниш, Аранђеловац, Бечей, Уљинь, Рџань* и сл.;

б) топоними на *-а* — у писању: *-а* или *-я* (изузев оних који означавају мало позната насељена места): *Авала, Морава, Сава, Неретва, Рица, Шумадија, Сува-Планина, Фрушка-Гора, Врњачка-Баня* и сл.;

в) топоними на *-ово, -ево* (изузев оних који су настали од имена познатих личности): *Лайово, Ласиово, Ойово; Валево, Кралево, Сарајево* и сл.

Напомена 1. Код топонима од више речи написаних са цртицом мења се само последња реч, исп.: *Нови-Сад, Нови-Сада, Нови-Саду, Нови-Сад, Нови-Садом, в Нови-Саде*. На исти начин мењаће се и топоним *Косово-Поле* (у значењу варошице), док ће се у топониму *Косово Поле* (у значењу географске области и историјског места) мењати обе речи: *Косово Поле, Косова Поля, Косову Полю, Косово Поле, Косовым Полем, на Косовом Поле*.

Напомена 2. Треба обратити пажњу на непостојане вокале, пошто се руски и српскохрватски језик у томе не подударају. Наиме, код читавог низа топонима у српскохрватској парадигми имамо непостојано *а* које у руској парадигми није непостојано, исп.: *Крајеваци, -ваца, Шабац, -баца, Аранђеловац, -ваца, Лесковац, -ваца* и сл. Једино топоними на *-ец* имају непостојано *е* у оба језика: *Кумровец, -вца, Чаковец, -вца* и сл.

Посебан проблем за савремену норму руског језика представља промена топонима кад су употребљени заједно са номенклатурним термином.

²⁴ Исп.: АН СССР, *Русская грамматика I*, стр. 505—506.

²⁵ Исто, стр. 506.

Полазећи од новијих кодификаторских предлога и решења²⁶, можемо навести следећа правила под која би требало подводити топониме пренете из српскохрватског у руски језик.

Мењају се:

а) прости називи крупних или познатих градова и река ако се не завршавају на самогласнике *-е*, *-и*, *-о*, исп.: *в сѣлолице Юіослави Беліраде, из іорода Заіреба, к реке Саве, на реке Дрине* и сл.;

б) у споју с термином *республика* мењају се само називи на *-иј*, исп.: *из Социјалистической Ресіублики Србији, в Социјалистической Ресіублике Хорвајини* (али: *в Социјалистической Ресіублике Босниј и Герцеіовина*).

Не мењају се:

а) називи мањих места и села, као и називи речица, језера, острва, планина, исп.: *в іородке Тойола, в селе Лачарак, в деревне Кумровеи, на озере Палич, на острове Брач, на іоре Козара* и сл.;

б) назив покрајине у споју са термином *крај*, исп.: *в Социјалистической автономном крае Воеводина* (али: *в Воеводине*);

в) назив републике у споју с термином *республика*, кад се не завршава на *-иј* или је састављен од више речи, исп.: *в Социјалистической Ресіублике Босниј и Герцеіовина* (али: *в Боснији и Герцеіовине*);

г) називи пренети као полусложенице, исп.: *в іороде Нови-Сад* (али: *в Нови-Саде*);

д) називи на *-ово*, *-ево*, исп.: *из іорада Валево, в іороде Сараево* (али: *из Валева, в Сараеве*).

*
* * *

Уношење страних имена и назива у било који језик праћено је многим недоумицама које доводе до неједнаких решења у конкретној пракси. Уколико је ова проблематика више теоријски расправљена и потпуније нормативно регулисана, то су мање могућности за шаролика, недоследна и противречна решења. Зато се изложеном систематизацијом нормативних правила и описом новије конкретне праксе желело допринети отклањању испољене шароликости и недоследности у адаптирању српскохрватских географских назива у руском језику.

Београд

Бојолуб Сјанковић

²⁶ Исп.: Л. К. Граудина, *Вопросы нормализации русского языка. Грамматика и варианты*, Москва 1980, стр. 152—159.

Резюме

Богољуб Станковић

**АДАПТАЦИЈА СЕРБСКОХОРВАТСКИХ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЈ
В РУССКОМ ЈАЗЫКЕ**

Вопросы адаптации сербскохорватских географических названий в русском языке во многом не решены ни теоретически, ни практически, и это имеет отрицательные последствия в двуязычной языковой практике.

Исходя из новейших лингвистических, лексикографических и картографических достижений, автор статьи делает попытку систематизировать правила транскрипции, произношения и ударения, орфографии и грамматической нормы, соблюдение которых необходимо при передаче сербскохорватских географических названий в русском тексте.